“ONA TILINI O‘QITISH METODIKASI” FANINING BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH TA’LIM O‘QITUVCHILARINI O‘QUVCHILARDA METAKOGNITIV O‘QISH STRATEGIYALARINI RIVOJLANTIRISHGA TAYYORLASHDAGI IMKONIYATLARI

Matrasulova Iroda Maksud qizi,
Urganch davlat pedagogika instituti
“Boshlang‘ich ta’lim metodikasi” kafedrasi o‘qituvchisi

Maqolada “Ona tilini o‘qitish metodikasi” fanining bo‘lajak boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarini o‘quvchilarda metakognitiv o‘qish strategiyalarini rivojlantirishga tayyorlashdagi imkoniyatlari yoritiladi. Fanning savod o‘rgatish, sinfda o‘qish, nutq o‘stirish va grammatika bo‘limlari mazmuniga metakognitiv yondashuvni integratsiya qilish yo‘llari ko‘rsatiladi. Muallif tomonidan taklif etilgan “Metakognitiv zinapoya” modeli (anglash – sinash – modellashtirish – moslashtirish) hamda “Ovoz chiqarib fikrlash”, “Bashorat zanjiri”, “Svetofor”, “To‘rt rol”, “Metakognitiv kundalik” kabi metodlarning mashg‘ulotlarda qo‘llanish tartibi bayon etiladi.

Kalit so‘zlar: *metakognitsiya, metakognitiv o‘qish strategiyalari, ona tilini o‘qitish metodikasi, bo‘lajak boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchisi, o‘qib tushunish, ovoz chiqarib fikrlash, refleksiya, “Metakognitiv zinapoya”.*

ВОЗМОЖНОСТИ ДИСЦИПЛИНЫ “МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ РОДНОГО ЯЗЫКА” В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К РАЗВИТИЮ У УЧАЩИХСЯ МЕТАКОГНИТИВНЫХ СТРАТЕГИЙ ЧТЕНИЯ

В статье раскрываются возможности дисциплины «Методика преподавания родного языка» в подготовке будущих учителей начального образования к развитию метакогнитивных стратегий чтения у учащихся. Рассматриваются пути интеграции метакогнитивного подхода в содержание таких разделов дисциплины, как обучение грамоте, классное чтение, развитие речи и грамматика. Описывается порядок применения предложенной автором модели «Метакогнитивная лестница» (осознание – апробация – моделирование – адаптация), а также таких методов, как «Мышление вслух», «Цепочка прогнозирования», «Светофор», «Четыре роли» и «Метакогнитивный дневник» в учебных занятиях.

Ключевые слова: *метакогниция, метакогнитивные стратегии чтения, методика преподавания родного языка, будущий учитель начального образования, читательское понимание, мышление вслух, рефлексия, «Метакогнитивная лестница».*

OPPORTUNITIES OF THE SUBJECT “METHODOLOGY OF TEACHING THE NATIVE LANGUAGE” IN PREPARING FUTURE PRIMARY EDUCATION TEACHERS TO DEVELOP METACOGNITIVE READING STRATEGIES IN STUDENTS

The article explores the potential of the course “Methods of Teaching the Native Language” in preparing future primary school teachers to develop students’ metacognitive reading strategies. It presents ways of integrating a metacognitive approach into the content of such course sections as literacy instruction, classroom reading, speech development, and grammar. The article describes the implementation of the author-proposed “Metacognitive Ladder” model (awareness – experimentation – modeling – adaptation), as well as such methods as “Think-Aloud,” “Prediction Chain,” “Traffic Light,” “Four Roles,” and “Metacognitive Journal” in instructional activities.

Keywords: *metacognition, metacognitive reading strategies, methods of teaching the native language, future primary school teacher, reading comprehension, think-aloud, reflection, “Metacognitive Ladder”.*

Kirish. O‘qish – boshlang‘ich ta’limning poydevori. Bola boshlang‘ich sinfda “o‘qishni o‘rganadi”, yuqori sinflarda esa “o‘rganish uchun o‘qiydi”. Agar bu o‘tish davrida o‘quvchi matnni tushunish yo‘llarini egallamasa, u keyingi barcha fanlarda qiynaladi. Shu sababli bugungi kunda o‘qish savodxonligi deganda faqat to‘g‘ri, ravon va ifodali o‘qish emas, balki matndan ma’no chiqarish, o‘z tushunishini nazorat qilish va qiyinchilikni mustaqil yengish ko‘nikmasi nazarda tutiladi.

Xalqaro PIRLS tadqiqotida O‘zbekistonning 2021-yildan boshlab ishtirok etishi [11], O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son farmoni bilan tasdiqlangan “Xalq ta’limi

tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” [1] va “Yangi O‘zbekistonning 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi”da [2] belgilangan vazifalar o‘quvchilarning funksional savodxonligini oshirishni dolzarb masalaga aylantirdi. Bu vazifani hal etishda metakognitiv o‘qish strategiyalari alohida o‘rin tutadi. Ular o‘quvchiga o‘z o‘qishini rejalashtirish, kuzatish, boshqarish va baholash imkonini beradi.

Oliy pedagogik ta’limda bo‘lajak boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchisining o‘qish darslarini o‘tkazishga bevosita tayyorlanadigan asosiy fani “Ona tilini o‘qitish metodikasi” hisoblanadi. Biroq bu fan mashg‘ulotlarida asosiy e’tibor ko‘pincha o‘qish texnikasi, ifodali o‘qish, qayta hikoyalash va savol-javob usullariga qaratiladi. O‘quvchining “qanday tushunayotgani”ni ko‘rinadigan qilish, unga tushunmay qolganda nima qilishni o‘rgatish masalasi esa yetarlicha yoritilmaydi. Natijada bo‘lajak o‘qituvchi metakognitsiya haqida umumiy tushunchaga ega bo‘lsa ham, uni darsda qo‘llash yo‘llarini bilmaydi.

Shu bois ushbu maqolaning maqsadi “Ona tilini o‘qitish metodikasi” fanining bo‘lajak boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarini o‘quvchilarda metakognitiv o‘qish strategiyalarini rivojlantirishga tayyorlashdagi imkoniyatlarini aniqlash va ularni amalga oshirishning metodik yo‘llarini asoslashdan iborat.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. Metakognitsiya tushunchasi psixologiya faniga J. Flavell tomonidan kiritilgan bo‘lib, u shaxsning o‘z bilish jarayonlarini anglashi va ularni boshqarishi sifatida ta’riflangan [5]. A. Braun metakognitsiyani ikki yo‘nalishda – “bilish haqidagi bilim” va “bilishni boshqarish” sifatida talqin qilgan hamda boshqarish jarayonida rejalashtirish, kuzatish va baholash bosqichlarini ajratgan [4]. Bu yondashuv o‘qish jarayonini tahlil qilishda ham asosiy nazariy tayanchga aylandi.

L. Beyker va A.Braun yaxshi o‘quvchini qiynaluvchi o‘quvchidan ajratib turuvchi asosiy belgi uning tushunishdagi uzilishni sezishi va uni tuzatish yo‘lini topa olishi ekanini ko‘rsatgan [3]. A.Palinksar va A.Braun tomonidan ishlab chiqilgan “o‘zaro o‘qitish” texnologiyasida esa bashorat qilish, savol berish, aniqlashtirish va umumlashtirish strategiyalari o‘qituvchi tomonidan namoyish qilinib, asta-sekin o‘quvchilarga topshiriladi [6]. M. Pressli va P. Afflerbax “ovoz chiqarib fikrlash” usuli orqali malakali o‘quvchilarning matn bilan ishlashdagi ichki harakatlarini batafsil ochib bergan [7]. M. Venman va hammualliflari metakognitiv ko‘nikmalar mazmunli materialga bog‘lab, ochiq tushuntirilib va uzoq muddat mashq qildirilganda samarali shakllanishini ta’kidlaydi [8].

L.S.Vigotskiyning yaqin rivojlanish zonasi haqidagi ta’limoti o‘qituvchi yordamidan o‘quvchi mustaqilligiga bosqichma-bosqich o‘tish g‘oyasini asoslaydi [9]. Bu g‘oya metakognitiv strategiyalarni o‘rgatishda “men ko‘rsataman – birga bajaramiz – sen o‘zing bajarasan” tamoyilining nazariy asosini tashkil etadi.

O‘zbek metodikasida ona tili va o‘qish darslarini tashkil etish masalalari K. Qosimova, S. Matchonov va boshqa olimlarning ishlarida keng yoritilgan [10]. Ularda o‘quvchining matn ustida ishlash ko‘nikmalari, matn tahlili bosqichlari, nutq o‘stirish usullari chuqur tahlil qilingan, o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga o‘rgatish masalalariga ham e’tibor qaratilgan. Biroq bu ishlarda metakognitiv yondashuv alohida metodik tizim sifatida ajratilmagan.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, metakognitiv o‘qishning nazariy asoslari jahon fanida yetarli darajada ishlangan, o‘zbek metodikasida esa matn ustida ishlashning boy tajribasi mavjud. Ammo bu ikki yo‘nalishni “Ona tilini o‘qitish metodikasi” fani doirasida birlashtirib, bo‘lajak o‘qituvchini metakognitiv strategiyalarni o‘rgatishga tayyorlash masalasi hali maxsus o‘rganilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot faoliyatli, refleksiv va integrativ yondashuvlarga asoslandi. Faoliyatli yondashuv talabaning strategiyani avval o‘z o‘qishida sinab ko‘rishini talab qiladi. Refleksiv yondashuv talabaning o‘z faoliyatini tahlil qilishini ta’minlaydi. Integrativ yondashuv esa metakognitiv o‘qishni alohida mavzu sifatida emas, balki fanning barcha bo‘limlariga singdirib o‘rgatish imkonini beradi.

Tadqiqot Urganch davlat pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta’lim” yo‘nalishi talabalari bilan o‘tkazilgan “Ona tilini o‘qitish metodikasi” fani amaliy mashg‘ulotlari va pedagogik amaliyot jarayonida olib borildi. Tadqiqotda ilmiy-metodik adabiyotlarni tahlil qilish, fan dasturi va o‘quv-uslubiy materiallarni o‘rganish, suhbat va so‘rovnoma, amaliy mashg‘ulotlar hamda amaliyot darslarini kuzatish, talabalar tuzgan dars ishlanmalari va refleksiv yozuvlarini tahlil qilish usullaridan foydalanildi.

“Metakognitiv zinapoya” modeli. Tadqiqot doirasida bo‘lajak o‘qituvchini tayyorlash jarayoni to‘rt pog‘onali “Metakognitiv zinapoya” sifatida loyihalandi. Har bir pog‘ona talabaning metakognitiv strategiyaga munosabatini bir bosqich yuqoriga ko‘taradi.

Birinchi pog‘ona – “Anglash”. Talaba o‘zining qanday o‘qishini kuzatadi. Buning uchun unga murakkab ilmiy-ommabop yoki falsafiy mazmundagi matn beriladi va o‘qish jarayonida qayerda to‘xtagani, nimani tushunmagani, qanday yo‘l tutgani qayd etiladi. Talaba o‘zi sezmagan holda turli strategiyalardan foydalanayotganini anglaydi.

Ikkinchi pog‘ona – “Sinash”. Talaba muayyan strategiyani ongli ravishda qo‘llaydi: masalan, sarlavha asosida bashorat qiladi, har bir xatboshidan so‘ng o‘zini tekshiradi, tushunarsiz joyni qayta o‘qiydi. So‘ng strategiya unga qanchalik yordam bergani haqida fikr bildiradi.

Uchinchi pog‘ona – “Modellashtirish”. Talaba strategiyani boshqalarga ko‘rsatishni o‘rganadi. U guruhdoshlari oldida bolalar uchun yozilgan matnni o‘qiydi va ichki fikrlarini ovoz chiqarib aytadi.

To‘rtinchi pog‘ona – “Moslashtirish”. Talaba strategiyani boshlang‘ich sinf o‘quvchisining yoshi, darslikdagi matn turi va dars maqsadiga moslab, to‘liq dars ishlanmasini tuzadi va uni mikrodars yoki amaliyot darsida o‘tkazadi.

Ushbu modelning asosiy g‘oyasi shundan iboratki, o‘qituvchi o‘zi boshdan kechirmagan strategiyani o‘quvchiga ishonarli o‘rgata olmaydi. Shu sababli har bir strategiya avval talabaning shaxsiy tajribasiga, so‘ng kasbiy vositasiga aylantiriladi.

Olingan natijalar va ularning tahlili. Tadqiqot jarayonida “Ona tilini o‘qitish metodikasi” fanining har bir bo‘limida metakognitiv o‘qishni o‘rgatish uchun tabiiy imkoniyat mavjudligi aniqlandi. Quyida ushbu imkoniyatlar va ularni amalga oshirishda qo‘llangan metodlar bayon etiladi.

Savod o‘rgatish bo‘limidagi imkoniyatlar. Savod o‘rgatish davrida bola hali to‘liq o‘qiy olmasa-da, metakognitiv ko‘nikmalarning dastlabki kurtaklarini shakllantirish mumkin. Bu bo‘limda talabalarga “Rasmga qarab bashorat” metodi o‘rgatildi. O‘qituvchi alifbe sahifasidagi rasmni ko‘rsatib, “Bu yerda nima haqida o‘qiymiz deb o‘ylaysiz?” deb so‘raydi, o‘qib bo‘lingach esa “Taxminimiz to‘g‘ri chiqdimi?” degan savol bilan bashoratni tekshiradi. Talabalar bu oddiy savollar bolani o‘qishdan oldin o‘ylashga va o‘qigandan keyin o‘z fikrini tekshirishga odatlantirishini amalda ko‘rdi. Shuningdek, “Men qiynaldim, chunki...” mashqi orqali bola so‘zni o‘qishda qaysi harfda to‘xtaganini aytishga o‘rgatiladi. Bu uning o‘z qiyinchiligini anglashining ilk qadami hisoblanadi.

Sinfda o‘qish (o‘qish savodxonligi) bo‘limidagi imkoniyatlar. Metakognitiv strategiyalarni o‘rgatish uchun eng keng maydon aynan shu bo‘limdir. Bu yerda talabalar bilan quyidagi metodlar ishlab chiqildi va sinaldi.

“Ovoz chiqarib fikrlash” metodi mashg‘ulotlarning markaziy usuliga aylandi. Talaba darslikdagi hikoyani o‘qiydi va o‘qish davomida “Bu so‘zni tushunmadim, lekin keyingi gapdan ma’nosini taxmin qilyapman”, “Bu yerda qahramon nega xafa bo‘ldi? Orqaga qaytib o‘qiyman” kabi ichki fikrlarini aytib boradi. Dastlab talabalar bunday fikrlarni ovoz chiqarib aytishda tortinishdi, ular o‘qishni “to‘xtovsiz va xatosiz” bajarish kerak deb o‘ylashardi. Mashqlar davomida ular o‘qituvchining o‘z qiyinchiligini ochiq ko‘rsatishi o‘quvchiga eng kuchli namuna ekanini tushunib yetdi.

“Bashorat zanjiri” metodida matn bir necha qismga bo‘linadi. Har bir qismdan so‘ng o‘quvchilar keyingi voqeani taxmin qiladi, so‘ng o‘qib taxminlarini tekshiradi. Talabalar ushbu metodni ertaklar va sarguzasht hikoyalar asosida qo‘llaganda o‘quvchilarning matnga qiziqishi sezilarli ortganini kuzatdi.

“Svetofor” metodi o‘quvchining o‘z tushunishini kuzatishiga xizmat qiladi. Har bir o‘quvchida yashil, sariq va qizil kartochka bo‘ladi. Yashil – “tushunyapman”, sariq – “shubha bor”, qizil – “tushunmadim, yordam kerak” degan ma’noni bildiradi. O‘qituvchi matnning muayyan joylarida to‘xtab, o‘quvchilardan kartochka ko‘rsatishni so‘raydi. Talabalar bu metod orqali sinfdagi tushunish holatini bir qarashda bilish mumkinligini, uyatchan o‘quvchilar ham o‘z qiyinchiligini og‘zaki aytmasdan bildira olishini qayd etdi.

“To‘rt rol” metodi o‘zaro o‘qitish texnologiyasining boshlang‘ich sinfga moslashtirilgan shakli sifatida qo‘llandi. To‘rt kishilik guruhda har bir o‘quvchi bitta rolni bajaradi: “bashoratchi” keyingi voqeani taxmin qiladi, “savolchi” matn bo‘yicha savol tuzadi, “aniqlashtiruvchi” tushunarsiz so‘z va joylarni topadi, “xulosachi” asosiy fikrni qisqa aytadi. Keyingi xatboshida rollar almashadi. Talabalar bu metodni rollarni ifodalovchi rasmli nishonlar bilan boyitishdi, bu esa o‘quvchilar uchun o‘yin tusini berdi.

“Aqliy kino” metodi ko‘z oldiga keltirish strategiyasini shakllantiradi. O‘quvchi matnni o‘qib bo‘lgach, ko‘z oldiga kelgan “kadr”ni chizadi yoki og‘zaki tasvirlaydi. Agar “kadr” chiqmasa, bu matnning o‘sha qismini qayta o‘qish zarurligi haqidagi signal hisoblanadi.

Nutq o‘stirish bo‘limidagi imkoniyatlar. Bu bo‘limda metakognitiv o‘qish refleksiya bilan bog‘landi. “Bilaman – Bilishni xohlayman – Bilib oldim” jadvali asosida o‘quvchi o‘qishdan oldin mavzu bo‘yicha bilganlarini, o‘qish maqsadini, o‘qigandan keyin esa yangi bilganlarini og‘zaki yoki yozma bayon qiladi. Talabalar bu metodni rejalashtirish va baholash strategiyalarini birlashtiruvchi qulay vosita sifatida baholadi. Shuningdek, “Savollar narvoni” metodi qo‘llandi. Unda o‘quvchi matn bo‘yicha oddiy savoldan (“Kim? Nima qildi?”) murakkab savolga (“Nega? Sen bo‘lganingda nima qilarding?”) qarab ko‘tariladi. Bu o‘quvchini o‘z tushunish darajasini his qilishga o‘rgatadi.

Grammatika va imlo bo‘limidagi imkoniyatlar. Metakognitiv yondashuv faqat o‘qish darslari bilan cheklanmaydi. Grammatik qoidani o‘rganishda “Qoida detektivi” metodi qo‘llandi. O‘quvchi misollardan qonuniyatni o‘zi topadi, so‘ng “Men buni qanday topdim?” degan savolga javob beradi. Imlo mashqlarida

esa o‘quvchi yozganini tekshirishda “Qaysi so‘zda ikkilandim? Nima uchun?” degan savol bilan o‘z-o‘zini nazorat qiladi. Talabalar metakognitiv ko‘nikma fanlararo xususiyatga ega ekanini aynan shu mashg‘ulotlarda chuqurroq angladi.

Talabalar refleksiyasi. Har bir amaliy mashg‘ulotdan so‘ng talabalar “Metakognitiv kundalik” yuritdi. Unda uchta savolga javob yozildi: “Bugun o‘zim uchun qaysi strategiyani kashf etdim?”, “Uni o‘quvchiga qanday o‘rgataman?”, “Qaysi joyda qiynalishim mumkin?”. Kundaliklar tahlili talabalarning fikrlashida muhim o‘zgarishlar yuz berganini ko‘rsatdi. Mashg‘ulotlarning boshida ular metakognitsiyani “murakkab psixologik atama” deb bilgan bo‘lsa, keyinchalik uni “bolaga o‘ylashni o‘rgatish vositasi” sifatida ta’riflay boshladi. Talabalarning dars ishlanmalarida ham o‘zgarish kuzatildi: an’anaviy “o‘qi va qayta hikoya qil” topshiriqlari o‘rnini o‘qishdan oldingi, o‘qish davomidagi va o‘qishdan keyingi bosqichli topshiriqlar egalladi.

Pedagogik amaliyotdagi kuzatuvlar. Amaliyot davrida talabalar tuzgan darslarda o‘quvchilar “Svetofor” kartochkalari va “To‘rt rol” metodini tez qabul qilgani kuzatildi. Sinf o‘qituvchilari o‘quvchilarning “Men bu joyni tushunmadim, qayta o‘qiymanmi?” kabi savollar bera boshlaganini ta’kidlashdi. Shu bilan birga, ayrim talabalar “Ovoz chiqarib fikrlash”ni o‘quvchi uchun juda uzun va murakkab shaklda namoyish qilgani, strategiyalarni bir darsda haddan ortiq ko‘p qo‘llagani aniqlandi. Bu holat talabalarni “bir darsda – bir strategiya” tamoyiliga amal qilishga o‘rgatish zarurligini ko‘rsatdi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari metakognitiv o‘qish strategiyalarini o‘rgatish uchun alohida yangi fan kiritish shart emasligini ko‘rsatdi. “Ona tilini o‘qitish metodikasi” fanining mavjud mazmunida buning uchun keng imkoniyat bor. Muhimi, fan mashg‘ulotlarida o‘qishga qarash o‘zgarishi kerak: o‘qish natija sifatida emas, jarayon sifatida o‘rganilishi lozim. Bu fikr M. Venman va hammualliflarining metakognitiv ko‘nikmalarni fan mazmuniga singdirib o‘rgatish samarali ekani haqidagi xulosasiga mos keladi [8].

“Metakognitiv zinapoya” modelining eng muhim pog‘onasi “Anglash” bo‘ldi. Talaba o‘z o‘qishida qiyinchilikni his qilgandagina o‘quvchining holatini tushuna oladi. Bu jihat Pressli va Afflerbax ta’riflagan malakali o‘quvchining ichki faoliyatini talabaning shaxsiy tajribasiga aylantirish imkonini berdi [7]. Aksincha, bu pog‘ona chetlab o‘tilganda talabalar strategiyalarni mexanik tarzda, “darslikdagi ro‘yxat” sifatida qo‘llashga moyil bo‘ldi.

Taklif etilgan metodlarning afzalligi shundaki, ular o‘zbek boshlang‘ich ta’limida an’anaviy qo‘llanib kelinayotgan matn ustida ishlash usullarini inkor etmaydi, balki ularni boyitadi. Masalan, an’anaviy savol-javob “Savollar narvoni”ga, qayta hikoyalash esa “To‘rt rol”dagi “xulosachi” vazifasiga aylanadi. Shu bois bo‘lajak o‘qituvchi yangi yondashuvni begona narsa sifatida emas, balki tanish metodikaning rivoji sifatida qabul qiladi.

Shu bilan birga, ayrim muammolar ham aniqlandi. Birinchidan, boshlang‘ich sinf darsliklaridagi topshiriqlar asosan matn mazmuniga qaratilgan bo‘lib, o‘qish jarayonini kuzatishga yo‘naltirilgan topshiriqlar kam. Bu o‘qituvchidan qo‘shimcha topshiriqlar tayyorlashni talab qiladi. Ikkinchidan, dars vaqtining cheklanganligi strategiyalarni to‘liq namoyish qilishga to‘sqinlik qiladi. Shuning uchun talabalarni qisqa, ammo muntazam metakognitiv “pauzalar” tashkil etishga o‘rgatish maqsadga muvofiq. Uchinchidan, metakognitiv ko‘nikmalar sekin shakllanadi, ularning samarasi bir necha darsda emas, balki uzoq muddatda namoyon bo‘ladi. Bu esa o‘quvchilar natijalarini uzoq muddat kuzatib boruvchi keyingi tadqiqotlarni taqozo etadi.

Xulosa. Birinchidan, metakognitiv o‘qish strategiyalari o‘quvchining matnni ongli tushunishi va mustaqil o‘quvchiga aylanishining asosiy sharti hisoblanadi. Ularni shakllantirish uchun avvalo o‘qituvchining o‘zi bu strategiyalarni anglab, o‘z o‘qishida qo‘llay olishi zarur.

Ikkinchidan, “Ona tilini o‘qitish metodikasi” fanining savod o‘rgatish, sinfda o‘qish, nutq o‘stirish va grammatika bo‘limlari bo‘lajak o‘qituvchini metakognitiv strategiyalarni o‘rgatishga tayyorlash uchun keng imkoniyatga ega. Bu imkoniyatdan foydalanish uchun fanga yangi mavzular qo‘shishdan ko‘ra, mavjud mavzularni metakognitiv yondashuv asosida qayta tashkil etish samaraliroq.

Uchinchidan, taklif etilgan “Metakognitiv zinapoya” modeli (anglash – sinash – modellashtirish – moslashtirish) talabani strategiyani shaxsiy tajribadan kasbiy vositaga aylantirishga yo‘naltiradi.

To‘rtinchidan, “Ovoz chiqarib fikrlash”, “Bashorat zanjiri”, “Svetofor”, “To‘rt rol”, “Aqliy kino”, “Savollar narvoni”, “Qoida detektivi” va “Metakognitiv kundalik” metodlari boshlang‘ich sinf o‘quvchisining yosh xususiyatlariga mos bo‘lib, bo‘lajak o‘qituvchining amaliy tayyorgarligini oshirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Beshinchidan, fan dasturiga metakognitiv yondashuvga oid amaliy topshiriqlarni kiritish, pedagogik amaliyotda esa metakognitiv yo‘naltirilgan darslar o‘tkazishni majburiy topshiriq sifatida belgilash tavsiya etiladi.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni.

3. Baker L., Brown A.L. Metacognitive skills and reading // Handbook of Reading Research / ed. P.D. Pearson. – New York: Longman, 1984. – P. 353–394.

4. Brown A.L. Metacognition, executive control, self-regulation, and other more mysterious mechanisms // Metacognition, Motivation, and Understanding / eds. F.E. Weinert, R.H. Kluwe. – Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1987. – P. 65–116.

5. Flavell J.H. Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry // American Psychologist. – 1979. – Vol. 34(10). – P. 906–911.

6. Palincsar A.S., Brown A.L. Reciprocal teaching of comprehension-fostering and comprehension-monitoring activities // Cognition and Instruction. – 1984. – Vol. 1(2). – P. 117–175.

7. Pressley M., Afflerbach P. Verbal Protocols of Reading: The Nature of Constructively Responsive Reading. – Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1995.

8. Veenman M.V.J., Van Hout-Wolters B.H.A.M., Afflerbach P. Metacognition and learning: conceptual and methodological considerations // Metacognition and Learning. – 2006. – Vol. 1(1). – P. 3–14.

9. Выготский Л.С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 1999. – 352 с.

10. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. – T.: Noshir, 2009.

11. Mullis I.V.S., von Davier M., Foy P., Fishbein B., Reynolds K.A., Wry E. PIRLS 2021 International Results in Reading. – Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center, 2023.